Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a treia)

21 martie 2019*

„Trimitere preliminară – Directiva 93/13/CEE – Domeniu de aplicare – Articolul 2 literele (b) și (c) – Noțiunile de «consumator» și de «profesionist» – Finanțarea achiziționării unei locuințe principale – Credit imobiliar acordat de un angajator salariatului său și soțului acestuia, co-împrumutat solidar”

În cauza C-590/17,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Cour de cassation (Curtea de Casație, Franța), prin decizia din 4 octombrie 2017, primită de Curte la 12 octombrie 2017, în procedura

Henri Pouvin,

Marie Dijoux, căsătorită Pouvin,

împotriva

Électricité de France (EDF),

CURTEA (Camera a treia),

compusă din domnul M. Vilaras, președintele Camerei a patra, îndeplinind funcția de președinte al Camerei a treia, și domnii J. Malenovský, L. Bay Larsen, M. Safjan (raportor) și D. Šváby, judecători,

avocat general: domnul M. Bobek,

grefier: doamna R. Șereș, administratoare,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 12 septembrie 2018,

luând în considerare observațiile prezentate:

– pentru domnul Pouvin și pentru doamna Dijoux, căsătorită Pouvin, de J. Buk Lament, avocate;

– pentru Électricité de France (EDF), de E. Piwnica, avocat;

– pentru guvernul francez, de D. Colas, de J. Traband și de A.-L. Desjonquères, în calitate de agenți;

– pentru guvernul elen, de M. Tassopoulou, de D. Tsagkaraki, de C. Fatourou și de K. Georgiadis, în calitate de agenți;

– pentru Comisia Europeană, de N. Ruiz García și de C. Valero, în calitate de agenți,

* Limba de procedură: franceza.

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 15 noiembrie 2018,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 2 literele (b) și (c) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273).

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul Henri Pouvin și doamna Marie Dijoux, căsătorită Pouvin, pe de o parte, și Électricité de France (EDF), pe de altă parte, în legătură cu o cerere de plată a sumelor restante datorate în temeiul unui credit imobiliar pe care societatea menționată îl acordase acestora.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

3 Al nouălea, al zecelea și al paisprezecelea considerent ale Directivei 93/13 au următorul cuprins:

„întrucât […] persoanele care achiziționează bunuri și servicii ar trebui protejate împotriva abuzului de putere de către vânzător sau furnizor [a se citi «profesionist»], mai ales împotriva contractelor de adeziune și împotriva excluderii abuzive a unor drepturi esențiale din contracte;

întrucât se poate obține o protecție mai eficace a consumatorului prin adoptarea unor norme de drept uniforme în ceea ce privește clauzele abuzive; întrucât aceste norme ar trebui să se aplice tuturor contractelor încheiate între vânzători sau furnizori [a se citi «profesioniști»] și consumatori; întrucât, prin urmare, trebuie excluse din domeniul de aplicare al prezentei directive, *inter alia*, contractele de muncă, contractele privind drepturile de succesiune, contractele privind drepturi care intră sub incidența Codului familiei și contractele privind înființarea sau organizarea companiilor sau acordurile de parteneriat;

[…]

întrucât […] prezenta directivă se aplică, de asemenea, meseriilor, domeniilor de afaceri sau profesiilor de natură publică.”

4 Potrivit articolului 1 alineatul (1) din această directivă:

„Scopul prezentei directive este de apropiere a actelor cu putere de lege și actelor administrative ale statelor membre privind clauzele abuzive în contractele încheiate între un vânzător sau furnizor [a se citi «profesionist»] și un consumator.”

5 Articolul 2 din directiva menționată prevede:

„În sensul prezentei directive:

[…]

(b) «consumator» înseamnă orice persoană fizică ce, în cadrul contractelor reglementate de prezenta directivă, acționează în scopuri care se află în afara activității sale profesionale;

(c) «vânzător sau furnizor» [a se citi «profesionist»] înseamnă orice persoană fizică sau juridică care, în cadrul contractelor reglementate de prezenta directivă, acționează în scopuri legate de activitatea sa profesională, publică sau privată.”

Dreptul francez

6 Articolul L. 132-1 din code de la consommation (Codul consumului), în versiunea aplicabilă în litigiul principal, a transpus în dreptul francez Directiva 93/13.

7 În temeiul primului paragraf al acestui articol:

„În contractele încheiate între profesioniști și neprofesioniști sau consumatori, sunt abuzive clauzele care au ca obiect sau ca efect crearea unui dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților la contract, în detrimentul neprofesionistului sau al consumatorului.”

Litigiul principal și întrebările preliminare

8 La 3 aprilie 1995, EDF a acordat domnului Pouvin, salariat al acestei societăți, și soției sale (denumiți în continuare „împrumutații”) un împrumut în cadrul programului de acordare a unui ajutor în vederea achiziționării unei locuințe, în vederea finanțării achiziționării locuinței lor principale, în cuantum de 57 625,73 euro, rambursabil în 240 de rate lunare împărțite în două perioade de amortizare de zece ani, la o rată a dobânzii de 4,75 % și, respectiv, de 8,75 % (denumit în continuare „contractul de împrumut”).

9 Potrivit articolului 7 din contractul de împrumut menționat, acesta trebuia să fie reziliat de plin drept în cazul în care împrumutatul înceta să mai facă parte din personalul EDF, indiferent de motiv. Această clauză avea ca efect exigibilitatea imediată, în caz de încetare a contractului de muncă, rambursarea capitalului împrumutului, fără ca debitorii să nu își fi îndeplinit obligațiile.

10 Întrucât domnul Pouvin a demisionat de la EDF la 1 ianuarie 2002, împrumutații au încetat să plătească ratele scadente aferente împrumutului.

11 La 5 aprilie 2012, după ce a aplicat clauza de reziliere de plin drept a contractului de împrumut în cazul în care împrumutatul înceta să mai facă parte din personalul EDF, aceasta a chemat în judecată împrumutații pentru plata sumei de 50 238,37 euro cu titlu de capital restant datorat și a dobânzilor la 1 ianuarie 2002, precum și a sumei de 3 517 euro, în temeiul clauzei penale.

12 Prin hotărârea din 29 martie 2013, tribunal de grande instance de Saint-Pierre (Tribunalul de Mare Instanță din Saint-Pierre Réunion, Franța) a declarat abuzivă clauza de reziliere de plin drept a contractului de împrumut în cauză în caz de încetare a apartenenței la personalul EDF. Astfel, această instanță a respins cererea EDF de constatare a rezilierii de plin drept a contractului respectiv. În același timp, instanța menționată a pronunțat rezilierea aceluiași contract ca urmare a neplății ratelor scadente ale împrumutului și a obligat în solidar împrumutații la plata către EDF a sumei de 44 551,84 euro, majorată cu dobânzi de 6 % începând de la 5 aprilie 2012, precum și a sumei de 3 118,63 euro, majorată cu o rată a dobânzii de 6 % începând de la pronunțarea hotărârii, pentru prejudiciile suferite de EDF ca urmare a neîndeplinirii de către debitori a obligațiilor lor.

13 Prin hotărârea din 12 septembrie 2014, cour d’appel de Saint-Denis (Curtea de Apel din Saint-Denis, Franța) a infirmat hotărârea din 29 martie 2013 și a statuat că rezilierea de plin drept a contractului în cauză intervenise la 1 ianuarie 2002. În consecință, a obligat împrumutații la plata în favoarea EDF a sumei de 50 238,37 euro, majorată cu o rată a dobânzii de 6 % începând de la 1 ianuarie 2002,

sumele plătite ulterior acestei date trebuind să fie deduse. În plus, această instanță a obligat împrumutații la plata în favoarea EDF a sumei de 3 517 euro, majorată cu dobânzile legale începând de la 1 ianuarie 2002, în temeiul clauzei penale contractuale.

14 Astfel, această instanță a considerat că articolul L. 132-1 din Codul consumului nu era aplicabil în speță, întrucât EDF încheiase contractul de împrumut în calitate de angajator și nu putea, prin urmare, să fie considerată „profesionist” în sensul acestui articol.

15 Împrumutații au formulat recurs împotriva acestei hotărâri, susținând că au acționat în calitate de consumatori și invocând jurisprudența Cour de cassation (Curtea de Casație, Franța), potrivit căreia este abuzivă clauza care prevede exigibilitatea împrumutului pentru o cauză care nu ține de contract.

16 Cour de cassation (Curtea de Casație) consideră că problemele ridicate prin intermediul acestui motiv, de care depinde soluționarea recursului, necesită o interpretare uniformă a articolului 2 din Directiva 93/13.

17 În aceste condiții, Cour de cassation (Curtea de Casație) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Articolul 2 din Directiva 93/13[…] trebuie interpretat în sensul că o societate precum societatea EDF, atunci când acordă unui salariat un împrumut imobiliar care intră sub incidența programului de acordare a unui ajutor în vederea achiziționării unei locuințe, pentru care sunt eligibili doar membrii personalului societății, acționează în calitate de profesionist?

2) Articolul 2 din [Directiva 93/13] trebuie interpretat în sensul că o societate precum societatea EDF, atunci când acordă un asemenea împrumut imobiliar soțului unui salariat, care nu este membru al personalului societății respective, ci co-împrumutat solidar, acționează în calitate de profesionist?

3) Articolul 2 din [Directiva 93/13] trebuie interpretat în sensul că salariatul unui societăți precum societatea EDF, care contractează cu aceasta un asemenea împrumut imobiliar, acționează în calitate de consumator?

4) Articolul 2 din [Directiva 93/13] trebuie interpretat în sensul că soțul acestui angajat, care subscrie același împrumut nu în calitate de salariat al societății, ci de co-împrumutat solidar, acționează în calitate de consumator?”

Cu privire la întrebările preliminare

18 Prin intermediul întrebărilor formulate, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 2 literele (b) și (c) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că, pe de o parte, salariatul unei întreprinderi și soțul său, care încheie cu această societate un contract de credit rezervat, cu titlu principal, membrilor personalului întreprinderii respective, destinat să finanțeze achiziționarea unui bun imobil în scopuri personale, trebuie să fie considerați „consumatori”, în sensul articolului 2 litera (b), și, pe de altă parte, dacă, în ceea ce privește acordarea acestui credit, întreprinderea menționată trebuie să fie considerată „profesionist”, în sensul respectivului articol 2 litera (c).

19 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că, astfel cum enunță al zecelea considerent al Directivei 93/13, normele de drept uniforme în ceea ce privește clauzele abuzive trebuie să se aplice „tuturor contractelor” încheiate între „profesioniști” și „consumatori”, astfel cum sunt definiți la articolul 2 literele (b) și (c) din această directivă (Hotărârea din 17 mai 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, punctul 46).

20 În același timp, al zecelea considerent al Directivei 93/13 enunță că trebuie excluse din domeniul de aplicare al [acesteia], *inter alia*, contractele de muncă”.

21 În aceste condiții, trebuie să se verifice dacă faptul că părțile la un contract de credit precum cel în discuție în cauza principală sunt legate și printr-un contract de muncă are incidență asupra calităților acestora de „consumator” și de „profesionist”, în sensul articolului 2 literele (b) și (c) din Directiva 93/13, în ceea ce privește acest contract de credit.

22 În această privință, conform dispoziției menționate, „consumator” înseamnă orice persoană fizică ce, în cadrul contractelor reglementate de directiva menționată, acționează în scopuri care se află în afara activității sale profesionale. Pe de altă parte, „profesionist” înseamnă orice persoană fizică sau juridică care, în cadrul contractelor reglementate de Directiva 93/13, acționează în scopuri legate de activitatea sa profesională, publică sau privată.

23 Astfel cum reiese dintr-o jurisprudență constantă a Curții, Directiva 93/13 definește contractele cărora li se aplică prin referire la calitatea contractanților, după cum aceștia acționează sau nu în cadrul activității lor profesionale (Hotărârea din 17 mai 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, punctul 53 și jurisprudența citată).

24 În ceea ce privește, în primul rând, noțiunea de „consumator”, în sensul articolului 2 litera (b) din Directiva 93/13, aceasta are un caracter obiectiv și este independentă de cunoștințele concrete pe care persoana în cauză le poate avea sau de informațiile de care această persoană dispune în mod real (Hotărârea din 3 septembrie 2015, Costea, C-110/14, EU:C:2015:538, punctul 21).

25 În această privință, trebuie amintit că un consumator se găsește într-o situație de inferioritate față de un profesionist în ceea ce privește atât puterea de negociere, cât și nivelul de informare, situație care îl determină să adere la condițiile redactate în prealabil de profesionist, fără a putea exercita o influență asupra conținutului acestora (Hotărârea din 3 septembrie 2015, Costea, C-110/14, EU:C:2015:538, punctul 18 și jurisprudența citată).

26 Instanța națională sesizată cu un litigiu având ca obiect un contract care poate intra în domeniul de aplicare al acestei directive are obligația să verifice, ținând seama de ansamblul elementelor de probă și în special de termenii contractului în cauză, dacă persoana în cauză poate fi calificată drept „consumator” în sensul Directivei 93/13. Pentru a proceda astfel, instanța națională trebuie să țină seama de toate împrejurările cauzei, în special de natura bunului sau serviciului care face obiectul contractului vizat, care sunt susceptibile să demonstreze în ce scop este dobândit acest bun sau acest serviciu (Hotărârea din 3 septembrie 2015, Costea, C-110/14, EU:C:2015:538, punctele 22 și 23).

27 Curtea a statuat deja că chiar și un avocat, chiar dacă s-ar considera că dispune de un nivel ridicat de competențe tehnice, poate fi considerat ca fiind un „consumator”, în sensul articolului 2 litera (b) din Directiva 93/13, atunci când încheie un contract care nu este legat de activitatea sa profesională (a se vedea în acest sens Hotărârea din 3 septembrie 2015, Costea, C-110/14, EU:C:2015:538, punctele 26 și 27).

28 Această concepție largă a noțiunii de „consumator”, în sensul articolului 2 litera (b) din Directiva 93/13, permite să se asigure protecția acordată de directiva menționată tuturor persoanelor fizice care se află în situația de inferioritate vizată la punctul 25 din prezenta hotărâre.

29 Rezultă din considerațiile care precedă că faptul că o persoană fizică încheie un contract, altul decât un contract de muncă, cu angajatorul său nu împiedică, în sine, calificarea acestei persoane drept „consumator”, în sensul articolului 2 litera (b) din Directiva 93/13.

30 În plus, astfel cum avocatul general a arătat la punctul 60 din concluzii, împrejurarea că anumite tipuri de contracte încheiate de consumatori sunt rezervate anumitor categorii de consumatori nu îi privează pe aceștia din urmă de statutul de „consumator”, în sensul articolului 2 litera (b) din Directiva 93/13.

31 Or, excluderea din domeniul de aplicare al acestei directive a numeroaselor contracte încheiate de consumatori cu angajatorii i-ar priva pe toți consumatorii de protecția acordată de directiva menționată (a se vedea prin analogie Hotărârea din 15 ianuarie 2015, Šiba, C-537/13, EU:C:2015:14, punctul 29).

32 În ceea ce privește excluderea contractelor de muncă din domeniul de aplicare al Directivei 93/13, trebuie să se constate că, astfel cum a arătat avocatul general la punctul 58 din concluzii, un contract de credit precum cel în discuție în cauza principală nu reglementează nici un raport de muncă, nici condiții de angajare și, în consecință, nu poate fi calificat drept „contract de muncă”.

33 În ceea ce privește, în al doilea rând, noțiunea de „profesionist”, în sensul articolului 2 litera (c) din Directiva 93/13, trebuie amintit că legiuitorul Uniunii a înțeles să consacre o accepțiune largă a acestei noțiuni (Hotărârea din 17 mai 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, punctul 48 și jurisprudența citată).

34 Astfel, pe de o parte, utilizarea termenului „orice” în dispoziția respectivă pune în evidență faptul că fiecare persoană fizică sau juridică trebuie considerată „profesionist”, în sensul Directivei 93/13, din moment ce desfășoară o activitate profesională (Hotărârea din 17 mai 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, punctul 49).

35 Pe de altă parte, această noțiune vizează orice activitate profesională, „publică sau privată”. Prin urmare, articolul 2 litera (c) din Directiva 93/13 este susceptibil să se aplice organismelor care au sau nu scop lucrativ, fără a exclude entitățile care urmăresc o misiune de interes general (a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 mai 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, punctele 50 și 51).

36 Noțiunea de „profesionist”, în sensul articolului 2 litera (c) din Directiva 93/13, este o noțiune funcțională care presupune să se aprecieze dacă raportul contractual se înscrie în cadrul activităților desfășurate de o persoană cu titlu profesional (a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 mai 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, punctul 55).

37 Curtea a statuat deja că o instituție de învățământ care furnizează unui student, cu titlu complementar și accesoriu față de activitatea sa principală, o prestație care constituie în esență un contract de credit poate fi considerată, în ceea ce privește această prestație, ca fiind un „profesionist”, în sensul articolului 2 litera (c) din Directiva 93/13 (a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 mai 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, punctele 57 și 58).

38 Astfel, într-o asemenea situație, există în principiu o inegalitate între instituția de învățământ și student, din cauza asimetriei informației și a competențelor tehnice între aceste părți, întrucât o asemenea instituție dispune de o organizare stabilă și de competențe tehnice de care studentul, care acționează în scopuri private și se confruntă cu un astfel de contract în mod incidental, nu dispune în mod necesar (Hotărârea din 17 mai 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, punctul 59).

39 Aceste considerații sunt aplicabile într-o cauză precum cea din litigiul principal, în care unui angajator, persoană juridică, încheie cu unul dintre angajații săi, persoană fizică, și, eventual, cu soțul angajatului respectiv un contract de credit destinat să finanțeze achiziționarea unui bun imobil în scopuri private.

40 Astfel, chiar dacă activitatea principală a unui angajator precum EDF nu constă în a oferi instrumente financiare, ci în furnizarea de energie, acest angajator dispune de informațiile și de competențele tehnice, de resursele umane și materiale pe care o persoană fizică, și anume cealaltă parte la contract, se prezumă că nu le are.

41 La fel ca noțiunea de „consumator”, în sensul articolului 2 litera (b) din Directiva 93/13, noțiunea de „profesionist”, în sensul articolului 2 litera (c) din această directivă prezintă un caracter obiectiv și nu depinde de ceea ce profesionistul decide să trateze ca activitate principală sau secundară și accesorie.

42 În plus, astfel cum a arătat avocatul general în esență la punctele 43-46 din concluzii, pe de o parte, faptul de a propune un asemenea contract de credit angajaților săi, oferindu-le astfel avantajul de a putea achiziționa o locuință, servește la atragerea și la menținerea unei forțe de muncă calificate și competente care favorizează exercitarea activității profesionale a angajatorului. În acest context, existența sau absența unui eventual profit direct, pentru angajator, prevăzut de acest contract, nu afectează recunoașterea respectivului angajator în calitate de „profesionist”, în sensul articolului 2 litera (c) din Directiva 93/13. Pe de altă parte, interpretarea largă a noțiunii de „profesionist”, în sensul dispoziției menționate, servește la punerea în aplicare a obiectivului acestei directive, care constă în protecția consumatorului, în calitate de parte vulnerabilă la un contract încheiat cu un profesionist și la restabilirea echilibrului între părți (a se vedea în acest sens Hotărârea din 31 mai 2018, Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, punctul 32).

43 Ținând seama de ansamblul considerațiilor care precedă, trebuie să se răspundă la întrebările adresate după cum urmează:

– articolul 2 litera (b) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că salariatul unei întreprinderi și soțul său, care încheie cu această întreprindere un contract de credit rezervat, cu titlu principal, membrilor personalului întreprinderii respective, destinat să finanțeze achiziționarea unui bun imobil în scopuri private, trebuie să fie considerați „consumatori” în sensul acestei dispoziții;

– articolul 2 litera (c) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că întreprinderea menționată trebuie să fie considerată „profesionist”, în sensul acestei dispoziții, atunci când încheie un astfel de contract de credit în cadrul activității sale profesionale, chiar dacă acordarea de credite nu constituie activitatea sa principală.

Cu privire la cheltuielile de judecată

44 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a treia) declară:

Articolul 2 litera (b) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii trebuie interpretat în sensul că salariatul unei întreprinderi și soțul său, care încheie cu această întreprindere un contract de credit rezervat, cu titlu principal, membrilor personalului întreprinderii respective, destinat să finanțeze achiziționarea unui bun imobil în scopuri private, trebuie să fie considerați „consumatori” în sensul acestei dispoziții.

Articolul 2 litera (c) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că întreprinderea menționată trebuie să fie considerată „profesionist”, în sensul acestei dispoziții, atunci când încheie un astfel de contract de credit în cadrul activității sale profesionale, chiar dacă acordarea de credite nu constituie activitatea sa principală.

Semnături